

# **Badische Landesbibliothek Karlsruhe**

**Digitale Sammlung der Badischen Landesbibliothek Karlsruhe**

## **De orthographia dictionum e Graecis tractarum**

**Johannes <Tortellius>**

**[Venedig], 12. Nov. 1484**

U

[urn:nbn:de:bsz:31-299711](https://nbn-resolving.org/urn:nbn:de:bsz:31-299711)

figura: & logos sermo:

- T** hronus cum.th.aspirato scribitur: dicitur a nostris sedes:
- T** hucydides pria cu.th.aspirato: secunda cu.c.exili & y.græco: alia cu.i.latino scribitur. Et declinat teste Priscia no in.vi.non solum huius Thucydidis: sed etiam Thucydida. Fuit historicus grauissimus apud græcos. Et teste Quintiliano e densus & breuis: ac semper sibi instans.
- T** umba cu.t.exili scribitur: ubi.y.græcum i.u.nostrum conuersa est. Nam apud illos dicitur τῆν ἄβη. Estque locus infra terram coccauus. & plerumque sepulchro accipitur.
- T** hurion cum.th.aspirato scribitur: genus est marini piscis.
- T** hurion cu.th.aspirato & i.latino scribitur: ciuitas fuit in sinu tarentino: quæ ut puto ea est quæ ab aliquibus thurina uocatur.
- T** uber cu.t.exili scribitur: & græcum ab aliquibus dicitur. Alii dicunt latinum. & a tumore deduci uolunt. Et ut dixit Pli.li.xviii.na.histo.tubera uocant hæc: quæ undique terra circumdata nullisque fibris iuxta aut saltim capillamentis fiunt. Nec utique exuberante loco in quo gignuntur: aut rima igerente cortice etiam includunt. Nec aliud esse possumus dicere quam terræ callum. Et subdit: Siccis hæc fere & sabulosis locis frutescunt: & nascuntur. Excedunt sæpe magnitudinem malichotoni etiam liberali pondere. Duo eorum sunt genera: arenosa & detrita inimica. Altera sinu cera distinguuntur colore ruffo nigroque & intus candido laudatissima africæ crescunt. Et in sequentibus subdit. De tuberibus hæc traduntur peculiariter cum fuerit ibres autumales: ac tonitrua crebra tunc nasci & maximam tonitribus nec ultra annum durare: tenerrima aut uerno esse. Hæc Pli. iuxta quæ ait Iuue. in.v.satyra:  
Fumat aper: post hæc raduntur tubera: si uer  
Tunc erit: & facient optata tonitrua coenas  
Maiores: tibi habe frumenta aledius inquit  
O libya disiunge boues: dum tubera mittas  
Nam de libycis cultoribus locutus est: dum ait in satyra: Stemmata quid faciunt: Parce & messoribus illis:  
Qui saturant urbem circo secanæque uacantem.
- T** us cu.t.exili scribitur: & græce arborem sui generis designat. Nam dicitur apud illos λιβανωτός: hoc est λίβας quod succum uliginem designat: & τός tus generis neutri. Nonnulli uero aspirandum dixerunt. & a thysia: quod est sacrificium: uel a theos: quod est deus deducunt. Et ut ait Pli. in.xii.na.histo. Tura præter arabiam nullis: ac ne arabia quidem uniuersa sunt. Et profertur: Regio eorum turifera faba appellatur. Hoc significare græci mysterium dicunt. hæc ille. Iuxta quod dixisse Virgilus prius uidetur i.i.georgi. Solis est turea uirga fabaris. quæ cum æ. diphth. in penultima scribitur. Sed in sequentibus subdit Plinius: Siluæ longitudine est cœni. xx. latitudo dimidium. Cœnis patet Heratosthenis ratione stadia. lx. hoc est passuum quinquaginta milia: aliqui. xxii. stadia singulis cœnis dedere. Attoluntur colles alti: decurruntque plana arbores sponte nata. Et infra subdit: Nec præterea arabum alii turis arborem uident. ac ne horum quidem omnes ferunt non amplius esse familiaris: quoniam quæ ius per successiones id sibi uedicent sacros uocari. Ob id nec ullo congressu feminarum: funerumque cum incidant eas arbores: aut metant pollui: atque ita religione merces augeri. quodam permiscuum ius his populis esse tradunt in siluis. Alii per uices annorum diuidi: nec arboris ipsius: quæ sit facies constat. Nam res in arabia gestimus: & romana arma in magna parte eius penetrare. In qua (ut idem prius dixerat li.vii.) primus Helius: Gallus romana arma intulit. Quin & ut ad priora sequitur C. etiam Cæsar Augusti filius inde gloriam petiit. Nec tamen ab ullo (quod eodem scientia latina habeatur) arborum earum tradita est facies. græcorum exempla uariant. Alii folio piri minoris duntaxat: & herbidi coloris prodere. Alii lentisco simile subrotulo folio. Quidam terebinthum esse. Et hoc uisum Antigono regi allato fructu. Et in sequentibus etiam profertur: Quod ex eo rotunditate guttæ pependit masculinum uocatur. Cum alias non fere mas uocet: ubi non sit femina religioni tributum: ne sexus alter usurpet. Quod ideo rettulimus: ut id Virgilius intelligatur: quod ait in Damone:  
Verbenas adole pingues: & mascula tura:
- T** uscia absque aliquo aspirato & i.latino scribitur: uocabulum est græcum teste Pli. li.iii.natu.histo. dicente: Lydia: a quoque rege tyrrheni: mox a sacrificio ritu lingua græca tusci sunt cognominati. Nam (ut uidimus) tus græcum est. Appa cum duplicato. p. scribitur: genus est uini. De quo uidimus in dictione Surrhentum Et transmittitur aliquando ad hominem ignauum illi uino simile teste Horatio in primo sermone: Euphidius uappa famam timet aut nebulonis. Et paulo superius dixerat: Non ego auarum: Cum ueto te fieri: uappam iubeo: aut nebulonem.  
Varus cum unico. r. scribitur: fluuius est teste Plinio li.iii.natu.histo. narbonensem prouinciam ab Italia determinans.  
Vesuuus cum i. latino scribitur: mons est campaniæ ab omni alio monte solutus: neapoli ad quattuor milia passuum proximus: uinetis oliuetis & quibusdam fructiferis arboribus refertur  
Sed præ cæteris uini ubertate admirabilis: quod iam græcum uocant. Hic ab austro pompeios in radicibus: & farnum fluuium habet. Ab euro fere: sed remotus beneuentum. A uulturno Capuam. A circio neapolim. Eructauitque quandoque cineres & incendia in formam pumiceæ arenæ: ita ut ex illis campi usque ad arborum cacumina itum

muérint. De illo Martialis in.iiii.epigrammatum libro inquit:

Hic est pampineis uiridis uesuius umbris:  
Prefferat hic madidos nobilis uua lacus.  
Hæc iuga q̄ uisæ colles plus bacchus amauit:  
Hoc nuper satyri monte dedere choros.  
Hic ueneris sedes lacedæmone gratior illi.  
Hic locus herculeo nomine clarus erat.  
Cuncta iacent flâmis: & tristis merfa fauilla.  
Nec superi uellent hoc licuisse sibi.

Nam tēporibus Neronis & Traiani huiuscemodi admirabiles eruçtatiões euomuisse legimus: ita ut cū Plinius secūdus: q̄ naturalē historiam scripsit ex mesanēsi classe: cui imperitāte Traiano præerat ad uisendum hoc spectaculum p̄pius accederet: ab incendio absorptus est.

**V** calegon cum. c. exili & unico. l. & e. absq; diphthongo scribitur: fuit teste Homero libro iliados. iii. nobilis troianus: qui tpe belli obseniū a re militari se cōtinebat. De quo Virgilius: Iam p̄ximus ardet. Vcalegon idest illius domus.

**V** esulus cū unico. l. scribit: mons est teste Plinio in. iii. naturalis histo. altissimus i finib<sup>9</sup> ligurum: a quo padus formosissimus fluiuiorum Italiae oritur.

**V** enaphrum cū. ph. aspirato scribit: & ab Venere & ἀφρος: quæ est spuma: hoc est Veneris aphros deducit. Oppidum fuit campaniæ nō longe a succsa & aquino: ut ostendit Pli. li. iii. natu. histo. In cui<sup>9</sup> agro optimū nascebat oleum. Quare dixit Iuue. Venaphrano piscem pfundit oliuo. Martialis in ultimo: Hoc tibi cāpani sudauit bacca uenaphri: Vnguētum quotiens sumis: & istud olet.

**V** icia cū. c. exili & i. latino scribit: estq; neutrum apud græcos: & correctius bicia dicere: eo quod βικιον ap̄ illos scribit cum betha: quæ in. b. nostrum cōmutatur.

**V** lyxes cū. y. græco subsequēte. x. consonāte scribit: q̄q; apud græcos cum duplicato. s. scribit: & o. uocali i prio uidelicet οὐλύξες: ubi. d. i. l. etiā cōmutamus: sicut e cōtrario meditaris p̄ melitaris. Fuit filius Laertæ regis ithacæ ex cōiuge Autholia: ut Homerus & poetæ nostri asserūt. De quo uidimus in dictiōe Sisyphus. Quare a patre cognominat<sup>9</sup> ē Laertius. Ouidius li. v. tristium: Sic quōdam festū laertius fecerat heros. Dictus ē etiam Itachus ab ithaca insula: in qua regnauit. Quin & Dulichius ab insula dulichia: quæ i illius regno habebat. Virgi. in Sileno: Dulichias uexasse rates. Similiter Naritius a naritia. Ouidius in prio de tribus: Pro duce naritio docti mala nostra poetæ Scribere naritio nam mala plura tuli. Vlyxes similiter ut Achilles tertia ē declinationis. Nōnunq; tamen a poetis nostris in formā secūda declinatiōis p̄fert. Virgili<sup>9</sup> in. ii. aenei. Et terrā altricem saui execramur ulyxi: p̄ Vlyxis: ut latius uidim<sup>9</sup> i dictiōe Achilles.

**V** lyx bona simili mō cum. y. græco: subsequēte. x. consonante scribi uolunt: q̄ asserūt (ut Solinus) urbem eē in hispania ab Vlyxe cōditam. Quare nōnulli ulyxonam euz. p. & non cum. b. scribi uolunt: quasi ab Vlyxe positam. De quo ob litteraḡ uicinitatē cōtēdere uolumus. Sed id quoq; ex qualitate locoḡ: quæ cōmemorat Homerus in odysea tpe nauigationis Vlyxis: multis nō esse uerum uidetur.

**V** lula cū simpli. l. i. ultima & penultima: auis ē a fletu denominata: hoc est ab οὐλόλυξ: quod ē ululo.

**V** mbria cum. i. latino scribit: & a uocabulo græco descendit: quod ē οὐμβρος: idest imber. Nam ea loca: quæ iuxta spoletū: & iugo apœnino exposita sunt: ibribus quādoq; oppressa umbriæ nomē accēperunt. Vel ut Antonius Augustus de orbis diuisione dixit: Umbria dicta ē: q̄a (ut historiæ narrāt) tpe aquosæ cladis ibrib<sup>9</sup> sup̄fuerit. quod ueḡ esse (ut ille dixit) montium altitudo pōt fortasse cōprobare.

**V** rania cū. i. latino scribit: una ē ex musis: quæ apud nos caelestis interpretat. De qua Ouidius i. v. fastorū ait: Excipit uranie: fecere silētia cunctæ.

**V** rina cū unico. r. & i. latino scribit: græcum ē uocabulum: & a uerbo græco deriuatum: quod est οὐρων: qd̄ est meio. Vnde οὐροσι descendit: quod latine qdem dicitur lotium: græce uero urina. Nec solum accipitur urina p̄ ea aqua: quæ quotidie eicit: sed & p̄ spermate genitali. Plinius li. viii. natu. histo. incōtinēs inqt asinae uterus urinam genitale reddit: ni cogatur i cursum uerberib<sup>9</sup> a coitu. Iuue. in satyra Atticus eximie: Auri bus atq; oculis cōcepta urina mouet. Et pōt etiā p̄ ipsa libidine capi. Vnde dixit idem poeta i satyra Cre do pudiciciam: Tuccia uesicæ non imperat.

**V** ri cum unico. r. scribit: boues sunt agrestes: q̄ teste Seruio super secūdum georgico. in pyrenæo monte nascuntur inter gallias & hispanias posito: quos dicit exceptis elephantis maiores aialibus ceteris esse. Et dici uros ἄππο τῶν ὄρων: idest a montibus.

**V** ulcanus cum. c. exili scribit. Fuit Iouis filius ex Iunone: qui deformis nasceret: nec ei arrisisset Iuno: a Ioue e caelo fuit præcipitatus in lemnium. Ibiq; teste Seruio i bucolicis nutritus a simiis. Homerus uero dixit a Te thye: & Eurymone Oceani filiam susceptum: ac nutritum fuisse: ex casuq; claudum effectum. Fuit deorum faber: qui & Ioui fulmina: & arma aliis diis contra gigantes fabricauit. Fecitq; monile Hermionis: coronam Ariadnes: arma Achilles & Aeneæ. & plura alia: quæ supra humanum ingenium fuisse uisa sunt. Nec ob ea

beneficia ad deorum mensam admissus est. Quapropter supplicauit Ioui ut saltem Mineræ nuptiis iungeretur. A qua tamen spretus fuit: ut uidimus in dictione Erichthonius. Quæ & ipse Virgilius tetigit in bucolicis cum ait:

Cui non rifere parentes:

Nec deus hūc mensa: dea nec dignata cubili est.

Habuitq; deinde Venerem uxorem: quam cum Marte adulterantem subtilissimis catenis deuinxit: ac diis omnibus propaluit. Alios etiam posuit Cicero de natura deorum. unuz quem Cæli filium dixit ex Minerua secunda Iouis filia: ex qua Apollinem genuisse refert. Secundum hūc ipsum: quem Iouis tertiu ex Iunone filium dixit. Alium filium Nili: q ab ægyptiis ægypti custos creditur.

Anto cum. t. exili scribit: fuit teste Hesiodo i theogonia una ex nymphis Oceani & Tethyos filia. De qua meminit Virgilius in tertio georgicorum cum ait: Drymoq; xantoque.

Xanthippe cum. th. aspirato & i. latino scribit: fuit Socratis uxor querula.

Xanthus cum. th. aspirato scribit: fuit nomen fluij troiani: ut uidimus i dictione Simois. fuit etiam uir troian<sup>9</sup> fili<sup>9</sup> Phænopis: quē teste Homero li. ix. iliados: Diomedes occidit in bello. Fuit & adhuc teste eodē Homero libro nono: nomen equi cuiusdam Hectoris.

Xanthij cum. th. aspirato scribit: populi sunt in asia: q cum eorum urbs ab Harpago præfecto Ciri obsideret: uxores suas ac seruos una cu; supellectili i arce posuerunt: eaq; igni succederūt. deinde oēs pariter cōtra Harpagū irruentes: bello

eciderunt: ut scripsit Herodotus li. histo. primo.

X enodotus cū. t. exili scribit: fuit historicus patria trœzenus. De quo sæpe Plutarchus meminit.

X enocrates absq; aliqua aspiratione scribit: fuit uir calcedonius Agathenoris filius. Et a primis fere anis Platōnis auditor. erat teste Laertio tardus ingenio: adeo ut cum illum Plato Aristoteli compararet: alteruz frāno: alterum calcaribus indigere dicebat. Alioquin se uero semper ac serio habitu & ore perdurabat. In academia uiuit: ut plurimum: siquādo ad urbem p̄ficiebatur turba omnis impudicorum eius transitum obseruabat. Inquietandi ipsius gratia Phyrne nobile scortum dedita opera a quibusdā intra eius cellā missa est: quæ ab eo orans lectuli p̄tem accepit. Demum cum multa ne q̄q; orasset: imperfecto opere discēdēs: dixit se non a uiro: sed a statua uenisse. Quidam aiunt a discipulis eius Laydē intromissam: fuisseq; ipsuz tantæ continētia: ut cum se ad libidinem incitari præsensisset: patere uirilia secari & uri. Tanta fuit eius uerbis adhibita fides: ut cum nullius iniurati testimoniū admitteret: illi soli iusurandum athenienses remitterent. Erat adeo frugi: ut cum illi Alexander magnam pecuniæ quātitatem misisset: sublatis tribus milibus nūmorum atticorum (ne regia munera spernere uideret) reliquū remitteret: dicens illi pluribus opus eē: q; plures enutrirer. Ad Philippum olim cū cæteris missus: cum alios sciret donis emollitos: & sæpe cōuiuia celebrare neutrum ipse horum fecit. Legatis postea dicentib; Xenocratem frustra secū iuisse: comperta re ip̄m duplici honore honestauere. Successit i academia Speusippo: scholāq; tenuit uiginti q; anis. mori noctū cum in sartagine forte offendisset āno ætatis. lxxxii. Quinq; fuere eius nominis. Primus huius philosophi p̄pinq; quis. Cuius fertur oratio quæ inscribitur arfinoetica de Arfinoe. Alius philosophus & elegiæ scriptor nō satis probatus. Ita enim se habet res: ut poetæ quidem se oratione soluta uelint scribere: id efficiant: q; uero pedestri oratōe scribere cōsueuerūt: si poetiæ p̄tes sibi uendicare uelint nō cōsequāc id: ex eo liquet: quod alterum naturæ: alterum ætis ē. Alius fuit statuarius. Alius odas scripsit.

X enodochium cū. ch. aspirato & i. latino scribit: dicitur latine hospitale. Nam est ξενων: id est peregrinorum: ἀεχόμυθος: id est receptiuus.

X enodorus græcū ē: quasi ξένος. i. peregrinū qd & egregiū denotans: & δῶρον donū. Fuit nomē statuarii de quo uidimus in dictione Colostus. Hunc Plinius lib. xxxiiii. natu. histo. (de quo uidimus) celandiq; nulli ueterum postponendum.

X enophanes cu; ph. aspirato scribitur: fuit colophonius Dexii: siue (ut dixit Apollodorus) Orthomenis filius. Cum. xx. eēt ānorum pulsus fuit a patria: & i zada siciliz: atq; catina morat<sup>9</sup> ē. Et scipso teste. lxxv. annis exulauit a patria. sunt q; cum neminem dicāt audiuisse. Scripsit elegias cōtra Hesiodum & Homerum. Fuit & alter Xenophanes ex lesbō poeta iambicus.

X enophon cum. ph. aspirato scribitur: fuit philosoph<sup>9</sup> & dux insignis Grylli atheniēsis filius: homo uerē cūdus & speciosus ultra q̄ dici possit: morat<sup>9</sup> q; p̄bus atq; omnibus gratus. Fuit Socratis discipulus & Platōnis æmulus: dicente Gellio libro. xviii. noctium atticarum: Xenophon & Plato socraticæ amicitia lumia certare: æmulariq; inter se existimati sunt: quia Xenophon in clyto illi operi Platōnis: quod de optimo statu reipublicæ ciuitatisq; administrandæ scripserat: lectis ex eo duobus libris: qui primi ad lucem uenerāt se op